

פנינים משולחן רבינו הגאון רבי אברהם גנהובסקי זללה"ה

פרשת קרח תשפ"ד ❖ גליון תקפ"ה

לע"נ הרבנית הצדקנית מרת אסתר הדסה בת הר"ר רפאל יונה זצ"ל

חגיגה נאכלת על השובע. חזינן דבכל הקרבנות איכא דינא דלמשחה.

ג. אכלו השעיר חי

הנה הקשה בדובב מישרים (ח"א סי' כ"ח, ח"ב סי' מ"ו) בהא דאמרינן במשנה במנחות (צ"ט ב') שבמוצאי יום הכיפורים שחל להיות בשבת, הבבליים היו אוכלים את שעיר של יום הכיפורים כשהוא חי, ותיקשי הא לא הוה למשחה.

ותירץ דכיון דדרכס של הבבליים לאכול חי, הוה למשחה, וכמו דכתבו תוספות בחולין (קל"ה ב' ד"ה אין) דלמשחה תלוי בשעת הכהן, ואם דרכו שלא לאכול בחרדל יאכלנו שלא בחרדל.

תו יש לתרץ, למאי דכתבנו לקמן (סימן הבאה סוף אות ג') דאין למשחה מעכבת, אם כן יש לומר דשפיר אכלוהו חי אע"פ שאינו למשחה, דלא היה אופן אחר לקיים בו המצות אכילה, דהרי בשבת אסור לבשל, נמצא דבכהאי גוונא שחל יום הכיפורים בערב שבת על כרחך מקיימים המצות אכילה בלא דינא דלמשחה.

ד. בני מעיים

הנה כתב בתשובות כוכב מיעקב (ח"א סי' כ"ז, נדפס בהסכמה לבכורי שלמה) להביא ראיה דבפסח אין דין למשחה, מהא דחזינן דיוצאים באכילת בני מעיים ידי חובת אכילת קרבן פסח. [כך הוכיח מהמשנה בפסחים ע"ד א' דמבשל הבני מעיים עובר משום בישול הפסח, חזינן דיוצאין ידי חובת בני מעיים, דהרי כל שאינו בקום אכול צלי אינו בכל תאכל נא. תו הוכיח הכי מירושלמי פסחים ז' א'].

ותיקשי הרי אמרינן (מעילה כ' ב') לענין אכילת בני מעיים דאוכליהם לאו בר איניש, אם כן ודאי דלא הוה למשחה לגדולה, ואפילו הכי יוצאין בו ידי חובת אכילת קרבן פסח, אם כן מוכח דבפסח לא בעינן למשחה לגדולה.

א. יש בהם בישול עכו"ם

בתשובות דובב מישרים (ח"ב סי' מ"ו ב') העיר על דברי הכוכב מיעקב, דהרי מבואר בש"ך (יו"ד סי' ק"יג ס"ק ב') בשם איסור והיתר (כלל מ"ג דין ב') דבני מעיים יש בהם בישול עכו"ם משום שעולים על שולחן מלכים. חזינן דאף הבני מעיים הוה למשחה.

וכתבו לדחות דלפעמים המלך אוכלם להנאתו אבל לא בתור מלך, אם כן אכתי חשיב עולה על שולחן מלכים אע"פ דאינו למשחה.

[עוד הביא מדברי תוספות בביצה (ל"ג א' ד"ה ושד) דמשמע מדבריהם דרק ביום טוב אין דרך לאכול בני מעיים].

ב. קיבה הוה למשחה

בכלי חמדה (פרשת בהעלותך) תמה על הכוכב מיעקב, דהרי חזינן דעיקר דינא דמשחה נאמר בגמרא חולין (שם) לענין זרוע לחיים וקיבה, והרי קיבה היא בכלל בני מעיים, ואף על פי כן אמרינן דצריך בהו למשחה ולגדולה ואינו נאכל אלא צלי. אלא מוכח דגם אכילת בני מעיים הוה

למשחה

וְאֵי הִנֵּה נִתְּתִי לָךְ אֶת מִשְׁמַרְתְּ תְּרוֹמַתִּי לְכָל קֹדֶשִׁי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לָךְ וְנִתְּתִים לְמִשְׁחָה וּלְבִנְיָד לְחֶק עֹלָם (י"ח ח')

איתא בקרא דמתנות כהונה "נִתְּתִים לְמִשְׁחָה" וילפינן מהכא (חולין קל"ב ב') מתנות כהונה אין נאכלות אלא צלי ואין נאכלות אלא בחרדל, מאי טעמא אמר קרא "למשחה" לגדולה כדרך שהמלכים אוכלים.

וכמו כן אמרינן (סוטה ט"ו א') לענין מנחות שנאכלים לכהנים, שרשאיין הכהנים ליתן לתוכו יין ושמן דבש, מאי טעמא אמר קרא "למשחה" לגדולה כדרך שהמלכים אוכלין. וכן הדין בחזה ושוק של שלמים וגם בכל הבשר בקדשי קדשים.

ויש לדון בכמה נידונים בהאי דינא דלמשחה:

א. עמידה

הנה כתבו תוספות (יומא כ"ה א' ד"ה אין) דילפינן מקרא דלמשחה, דפירושו לגדולה, דבאכילת קדשים בעינן כדרך שהמלכים אוכלין והיינו בישיבה.

שמעינן דבכל אכילה דנאמר בהו למשחה בעינן עמידה. ובאמת נמצא דאין לאכול תרומה בעמידה דאין זה למשחה. וצריך עיון דלא הוזכר דבר זה.

ונפקא מינה גם בזמן הזה בחלת חוץ לארץ הנאכלת לכהן דצריך לאכול בישיבה ולא בעמידה.

[א"ה. עיין תוספות זבחים (ע"ה ב' ד"ה שביעית) שמבואר בהדיא כהאמור דגם בתרומה בעינן למשחה לגדולה, אמנם בתוספות בבכורות (כ"ז א' ד"ה ואתי) מבואר לא כך, דכתבו דגבי תרומה לא מצינו שיצריך שום אכילה בגדולה, דשמא לא שייך גדולה אלא בבשר].

ב. קרבנות הנאכלים לישראל

הנה יש לעיין בקרבן פסח או מעשר בהמה, שהם נאכלים לישראל, האם צריך בהם למשחה, ונפקא מינה אם יכול לאכול בעמידה.

וכתב הגאון בעל בכורי שלמה (או"ח סי' נ"א - נ"ב) דמצאנו בזה פלוגתת רש"י ותוספות, שברש"י בפסחים (פ"ו א' ד"ה אין מפטירין) מבואר דבעינן למשחה, דהרי כתב דפסח נאכל על השובע משום למשחה לגדולה.

אך בתוספות בזבחים (ע"ה ב' ד"ה בכור) משמע דלא בעינן למשחה, דכתבו דדין למשחה רק במתנות כהונה, ולכן תמורת בכור שנפל בה מום דנאכלת לבעלים, אפשר לאוכלה גם בלא צלי וחרדל.

והנה ברמב"ם (פ"י מהל' מעשה הקרבנות הי"א) מבואר כרש"י הנ"ל, דהרי כתב דכל הקדשים נאכל על השובע. חזינן דדין למשחה בכל הקדשים.

וכך כתב במרדכי (פסחים סדר של פסח לף קי"ז) דהרי כתב בהא דמפרש בירושלמי טעמא דחגיגה נאכלת קודם הפסח כדי שלא יבא לידי שבירת עצם, ותיפוק ליה משום על השובע, אלא דאם משום הא גם

בכלל דינא דלמשחה.

ג. דברי הברכת שמעון

ברכת שמעון (פרשת קרח) כתב ליישב דברי הכוכב מיעקב, דבאמת אכילת בני מעיים לא חשיב לגדולה, אלא קיבה היא גזירת הכתוב דהוה בכלל מתנות כהונה וממילא בעינן למשחה, ואע"פ דאינו יכול לקיים "לגדולה" בכל פרטיו, דהרי אכילת הקיבה אינו "לגדולה", מכל מקום מה שאפשר לקיים לגדולה יש לקיים, כגון לאוכלה בצלי ובחרדל ובעמידה.

וכמו דחזינן (לכאורה כך הוא לתירוץ הראשון בתוספות ביומא שם, וכך כתב בפסקי תוספות סוטה ט"ו ב') בקדשי קדשים שנאכלים בעזרה בעמידה, כיון דבעזרה אי אפשר לקיים דינא דלמשחה לענין שיחא בשיבה.

מעתה כל זה בקיבה דאיכא קרא שהוא בכלל מתנות כהונה, אם כן מוכרחים לומר כהני"ל דאי אפשר לקיים בו דינא דלמשחה בכל פרטיו.

אמנם בקרבן פסח דליכא קרא על מצוות אכילת הבני מעיים, אם היה דינא דלמשחה בפסח, היינו צריכים לומר דכוונת הקרא במצות אכילת קרבן פסח היינו דוקא על אכילת בשר הפסח שהוא לגמרי דרך גדולה ולא על הבני מעיים, אלא אם בכל זאת מצאנו דבבני מעיים מקיים מצות אכילת קרבן פסח, על כרחך דבקרבת פסח ליכא כלל דינא דלמשחה הנאמר רק במתנות כהונה. ואתי שפיר דברי הכוכב מיעקב.

אך צריך עיון בדברי הברכת שמעון, דהא יש לומר דכל דין למשחה אינו מעכב, ואם אין לו חרדל מכל מקום יאכל בלא חרדל, אם כן הכי נמי במעיים של קרבן פסח, ומנא לן דהיכא דלא הוה למשחה לא נכנס במצות אכילת קרבן פסח.

[הנה בזהבחים (כ"ח א') אמרינן סלקא דעתך דהמחשב בעור האליה לא מהני מחשבה משום דבעינן "למשחה" כדרך שהמלכים אוכלין, ולא עבידי מלכים דאכלי הכי, קא משמע לן. ויש לעיין אם הקמ"ל הוא דמלכים באמת אכלי עור האליה, או דאע"ג דלא אכלי הוו בכלל דין קדשים. וצריך עיון שם בסוגיא.]

הנה נמצא מכל הני"ל, דלדעת הכוכב מיעקב בקדשי קדשים ליכא מצות אכילה במעיים אבל לדעת הכלי חמדה יש מצוה.

ה. ספק אכילת קדשים בישיבה

הנה בתשובות דובב מישרים (ח"א סי' קי"א) הביא קושיית הגאון רבי נפתלי בן הגה"ק מאוסטרווצא, ויש להקדים ב' הקדמות:

חדא, הקשו תוספות ביומא (כ"ה א' ד"ה אין) היאך יושבין בעזרה כשאוכלים קדשים, הרי אין ישיבה בעזרה. ותירצו בתירוץ השני, דמכל מקום לצורך אכילת קדשים מותר ישיבה בעזרה, משום דבאכילת קדשים כתיב בהו 'למשחה' לגדולה כדרך שהמלכים אוכלין והיינו מיושב.

תו, איתא בגמרא מנחות (מ"ז ב') בשחט שני כבשים של עצרת על ארבע חלות, במקום על שתי חלות, והקידוש לא חל אלא על שתי חלות, אוכל בעזרה כל הארבע.

מעתה הקשה הני"ל, היאך יכול לאכול כל הד' חלות בעזרה, הרי אם יאכל אותם בעמידה, לא יקיים מצות אכילה באותן הב' חלות שהן קדושין, ולאכול בישיבה אי אפשר משום הב' חלות שנפדו, שאינם קדושים ובהם הדין דאין ישיבה בעזרה.

א. לא יקיים למשחה

הנה בפשוטו יש לתרץ, דכשם דלתירוץ קמא דתוספות (יומא שם) אוכלים קדשים בעמידה בעזרה ומבטלינן דין למשחה, הכי נמי לתירוץ הב', באופן הני"ל דמספק אינו יכול לשבת, על כרחך יעמוד ולא יקיים הדין למשחה, דדינא דלמשחה אינו לעיכובא.

ב. ספק מצוה חשיב צורך

תירץ דבובב מישרים, דכיון דאינו יודע איזה מהם קדושות ואיזה אינם קדושות, שפיר מותר לאכול מיושב, דספק מצוה גם כן חשיב לצורך.

וכתב דתליא בהא דכתבו תוספות בחולין (פ"ד ב' ד"ה תקיעת) שאסור לטלטל שופר ביום טוב ברשות הרבים לצורך טומטום, דשמא היא אשה, אע"ג דהטומטום חייב לתקוע מן התורה דספק דאורייתא

לחומרא, מכל מקום הא הוה רק ספק חיוב. [ואייתי שם דברי מגן אברהם (סי' ש"ג אות י"ב) ומחצית השקל (שם ס"ק י"ג)].

[והנה לכאורה יש להוכיח הכי גם מהא דאמרינן (שבת קל"ז א') דבספק שמיני ספק תשיעי אין מלין ביום טוב. ואולי יש לחלק דשאני מילה דאסרינן מדרבנן כיון דאפשר למחר משא"כ בתקיעת שופר].

ג. אינו אוכל בעזרה לעצמו

אך לעני"ד יש לחלק, דאף אם נימא דאסור לעשות מלאכה לספק מצוה, דספק לא חשיב צורך, מכל מקום לענין ישיבה בעזרה יש לדון דכל שאינו עושה לצורך עצמו שרינן. וצריך תלמוד.

ו. אכילת קדשים שלא כדרכו

הנה איתא בסוגיא בזבחים (צ"ז ב') דבשר קדשים שנתערב עם פסולי המוקדשין, הכל נפסל.

ומקשינן בגמרא דיאכל הכל, דנימא דעשה דאכילת קדשים ידחה לא תעשה דפסולי המוקדשין.

ותיקשי אמאי ידחה הלא תעשה הרי אפשר לקיים שניהם, דהנה אמרינן (פסחים כ"ד ב') שהאוכל חלב חי פטור כיון דהוה שלא כדרך אכילתו, אם כן נימא שיאכל התערובת שלא כדרך אכילתו, וכך לא יעבור על האיסור דאכילת פסולי המוקדשין וכהנ"ל, אבל המצוה דאכילת קדשים יקיים גם שלא כדרך אכילתו.

ויש לדון ליישב, דאין למיעבד הכי דהרי בעינן למשחה וכדלקמן:

א. למשחה

לכאורה יש לומר דכיון דבעינן "למשחה" ואכילה שלא כדרכו לא חשיב למשחה, אם כן לא חשיב אפשר לקיים שניהם. והיינו דבעשה דוחה לא תעשה אם יוכל לקיים העשה באופן שלא יהא הלכתחילה, לא חשיבא אפשר לקיים שניהם.

והראוני דכעין זה מצאנו ברש"י בפסחים (נ"ט א') בהא דמבואר ברש"י (שם) שאם הביא שלמי נדבה קודם התמיד, והיה מחוסר כפורים, ואם לא יביא כפרתו לא יאכל את שלמיו, אם כן יכול להקריב כפרתו אף לאחר התמיד, דעשה דשלמים דחי עשה דהשלמה, ותיקשי, הרי אפשר לאכול השלמים למחר, אלא חזינן דכיון דמכל מקום לכתחילה מצוותו ביום הראשון אם כן בכהאי גוונא דחי.

תו יש לדון בהני"ל לענין מילה באב, דהנה מקשינן בגמרא שבת (קל"ג א') אמאי אמרינן דהאב יכול למול אע"פ שיש שם נגע דעשה דמילה דחי לא תעשה דקציצת בהרתו, הרי אם אדם אחר ימול לא יתכוון להנגע ולא יעבור על הלא תעשה. והקשה בתבואות שור (סי' כ"ח ס"ק י"ד) היאך אמרינן דאדם אחר ימול, הרי לשיטת הש"ך (ח"ו סי' שפ"ב ס"ק ד') דאי אפשר לאב לעשות שליח למילה, מעתה אם אדם אחר ימול, האב יפסיד מצותו. וכתבו לתרץ דהא דבעינן שלכתחילה יהא בהאב, לא אלים למידחי לא תעשה. ויש לדון דתליא במה שכתבנו.

אך עיקר התירוץ אינו מספיק, דמכל מקום למסקנת סוגיין דזבחים (שם) דלא אמרינן עשה דוחה לא תעשה ושרפינן, אכתי תיקשי דמכל מקום יאכלו שלא כדרך אכילתו אע"פ שיתבטל הלמשחה דאם לא כן לשריפה קאי. [ולחתם סופר דלקמן אתי שפיר אך כתבנו דדבריו צריכים עיון].

ב. גם המצוה לא קיים בשלא כדרכו

הנה במשנה למלך (פ"ה מהל' יסודי התורה ה"ח לפני ד"ה ומ"ש רבינו חוץ מכלאי כ"ס) מוכיח מקושיין הני"ל דבאמת גם לענין מצוות אינו מקיים העשה באופן שאוכל שלא כדרך אכילתו, דכי היכי דבמצות לא תעשה דרחמנא אמר לא תאכל, אמרינן דאם אכלו שלא כדרך הנאתו פטור משום דלא מיקרי אכילה, הכי נמי במצות עשה, דרחמנא אמר תאכל, אם אכלו שלא כדרך הנאתו לא יצא ידי חובתו משום דלא שמיא אכילה. [אך כתב בבית הלוי (סוף ח"ג) דנהי דבמצוה לא מהני שלא כדרך אכילתו, אך קדשים שאני דעיקר המצוה שיאכל, וכמו דחזינן לענין פחות מכשיעור דאמרינן הגיעני כפול אך יש מקום לחלק בין פחות מכשיעור לבין שלא כדרך אכילתו].

ג. אחשביה

הנה מיישב בחתם סופר (מהדו"ח פסחים שם) דלעולם לענין מצות חשיב אכילה גם בשלא כדרך, ולא תיקשי קושיין הני"ל, דהרי אם הוה אכילה

דרחמנא אחשביה לאכילת גיד ללקות עליו משום גיד, אם כן לוקה גם משום שאר איסורין שיש בו.

אך באמת צריך עיון דנהי דחשיבא אכילה למצוה אך לעבירה לא חשיבא. [ובאמת בנידון דידן בלאו הכי יש לחלק, דהרי הם בבי דברים, המצוה בקדשים והעבירה בפסולי המוקדשין, מיהו יש לומר דמכל מקום הוה חדא אכילה].

עניני שבת - סי' שכ"ח - ענף ב'

ב. סתירה בדברי האחיזר

אך לפי זה יקשו דברי האחיזר הדדי, דהרי לחד גיסא כתב דבנחח משום עשה דוחה לא תעשה ליכא לא תאכילום, אמנם לאידך גיסא הא הבאנו לעיל דכתב דבהותר משום פיקוח נפש איכא לא תאכילום, ומשום הכי אף בפיקוח נפש גמור, אם יכול שלא להאכילו בידים, אסור משום לא תאכילום להאכילו בידים, וגם עדיף שאחר ישחוט בשבת בשביל הקטן, ולא יאכילוהו נבילה ויעברו על כמה איסורים דלא תאכילום. [אם לא תאכילום דאורייתא]. ויש לומר דחלוק פיקוח נפש מעשה דוחה לא תעשה.

ג. ליישב דברי האחיזר

אמנם לאחר העיון, יש לדון בדברי האחיזר לא סתרי אהדדי, דהנה לעולם נימא כאידך צד דכשהותר משום פיקוח נפש, אין לא תאכילום, וכמו בהותר משום עשה דוחה לא תעשה,

והא דכתב האחיזר דחמירא נבילה בקטן מאשר שחיטה בשבת מפאת דאיכא לא תאכילום על כל כזית וכזית, לא תיקשי שהותרה הנבילה, דהרי קיימינן דבגדול בכהאי גוונא לא יאכל הנבילה אלא ישחוט לו, מפאת דהוה רק חדא סקילה, ואם כן כל ההיתר להאכיל נבילה בכהאי גוונא לקטן, רק משום קטנותא דידיה, ולא משום פיקוח נפש, נמצא דליכא על הנבילה שם של פיקוח נפש כיון דאפשר על ידי שחיטה, ואם כן חוזר הלא תעשה דלא תאכילום.

ד. הקל הקל תחילה הוה דין דאורייתא

הנה העירו דכל זה אם נימא דהקל הקל תחילה הוה דין דאורייתא, וכדעת חתם סופר בתשובות (יו"ד סי' עז), אמנם אם נימא דהוה רק דרבנן, וכדעת קרית ספר (סוף פ"ד מה"ל מאכלות אסורות), אם כן ליתא לדברינו ויהא האחיזר בסתירה, דהרי ליכא למימר דבגדול אין כלל היתר לאכול הנבילה, דהרי בעצם איכא גם היתר לאכול נבילה, רק מדרבנן אמרינן שיעשה תחילה היתר קל.

ויש לדון להוכיח דדעת המשנה ברורה כהחתם סופר, דהנה איתא בשולחן ערוך (סי' רע"ח סעי' א') דמותר לכבות הנר בשביל חולה שיש בו סכנה הרוצה לישן. וכתב במשנה ברורה (ביאור הלכה שם סק"א) דהיינו דוקא בשאי אפשר להציל החולה באופן אחר, כגון על ידי הוצאת הנר לחדר אחר, אמנם בכוכל להציל החולה על ידי הוצאת הנר, אם כיבהו יהא חייב חטאת. [להסביר דמלאכה שאינה צריכה לגופה חייב].

חזינן דאע"פ דבכיוונו הנר איכא משום פיקוח נפש, מכל מקום מכיון דלא עשה איסור הקל תחילה, חייב חטאת.

אך אינו ראיה דסובר כהחתם סופר, דהרי התם הקל הוא איסור דרבנן, ובוה פשיטא דהוה כמאן דליתא לגבי דאורייתא.

ה. לדחות ישוב האחיזר

אך באמת לבי נוקפי, דלכאורה אכתי דברי האחיזר סותרין, דהרי מכל מקום הנבילה בעצמותה הותרה משום פיקוח נפש, אלא כיון שאפשר על ידי שחיטה אין היתר נבילה, אמנם זה רק בגדול, אבל בקטן שפיר יש לומר דאין לא תאכילום, כיון דהנבילה בעצמותה מותרת.

איסור לא תאכילום רק מדרבנן

תו יש לדון ליישב דברי המשנה ברורה, דהנה כתב באחיזר דבאמת יש לדון כשיש לפניו בי אפשרויות, או להאכיל לקטן נבילה או לשחוט בשבת, לא ישחוט אלא יאכילו נבילה, וכי תימא הרי חמור נבילה דעובר על לא תאכילום בכל כזית וכזית, מכל מקום הא כתב בבית יוסף (סי' שמ"ג) דאיסור לא תאכילום דנבילה אינו אלא איסור מדרבנן, ואם כן עדיף להאכיל לקטן נבילה דאינו אלא איסור דרבנן, ולא ישחוט בשבת דהוה איסור דאורייתא. [ועוד עיין מה שהבאנו עוד בכל זה בגליון פרשת שמיני תשע"ו].

לענין מצוה, אם כן רחמנא אחשביה, וחשיבא אכילה גם לענין לאו, הלכך לא שייך לומר דיאכל בשר קדשים שנבלע בו פסולי המוקדשין שלא כדרך אכילתו, דאם יצא בזה המצוה ילקה משום האיסור.

וכמו דכתב בשער המלך (פ"ח מה"ל מאכלות אסורות ה"ח) במה שפסק ברמב"ם באוכל גיד הנשה של טמאה לוקה שנים, משום גיד השנה ומשום בהמה טמאה, אע"ג דאין בגידן בנותן טעם, משום דכיון

נבילה או שחיטה בקטן

הנה איתא בשולחן ערוך (סי' שכ"ח סעי' י"ד) דחולה שיש בה סכנה שצריך לאכול בשר בשבת, ואין בשר שחוטה, ויש לפניו ב' אפשרויות, או לשחוט בשבת, או להאכילו נבילה, אמרינן דעדיף לשחוט עבורו בשבת.

וכתב במשנה ברורה (שם ס"ק ל"ט) דיש בזה כמה טעמים, חדא, דשמא יהיה קץ באכילת נבילה ולא יאכל ויסתכן. תו, דבבית יוסף הביא בשם הר"ן, דבנבילה קא עבר על כמה לאוין, דהרי בכל כזית וכזית עובר על לא תעשה, משא"כ באיסור שחיטה בשבת אע"פ דהוה בסקילה, מכל מקום הא אינו עובר אלא פעם אחת, הלכך עדיף לעבור על חדא איסור חמור, מלעבור על כמה איסורים קלים.

והנה הסיק במשנה ברורה, דאם החולה אומר שאינו קץ באכילת נבילה, עיין באחרונים, [והיינו דהנידון הוא אם נקטינן כהר"ן, או גם כהר"ן. או אולי כוונת המשנה ברורה לתשובת הרדב"ז (ח"ד סי' ק"ל) שכתב דבאין החולה קץ, לא נקטינן כהר"ן].

אמנם כתב המשנה ברורה דעכ"פ לענין קטן ודאי דמאכילין אותו נבילה ואין שוחטין עבורו בשבת. [ועיין בדעת תורה (סי' שכ"ח סעי' י"ד) שהביא תשובות שם אריה (סי' ב') בדין קטן בכהאי גוונא].

ולכאורה יש לשאל על דברי המשנה ברורה, מהו ההבדל בין גדול לקטן, דהרי אם באינו קץ לא כתב המשנה ברורה הכרעה אם כהר"ן או לא, אמאי בקטן פשיטא לן דלא כהר"ן, הא מכיון דאיידי דהקטן אינו יכול לאכול בעצמו אלא מוכרחים להאכילו, אם כן איכא לאו דלא תאכילום בכל כזית וכזית, ואם כן אם בגדול אמרינן כהר"ן דרבויי הלאוים חמירא, ומשום הכי לא יעבור בלאו על כל כזית וכזית, אלא יעשה רק איסור אחד דשחיטה בשבת, אם כן הוא הדין בקטן נימא הכי.

והנה אשכחן שאילתא דא באחיזר (ח"ג סי' פ"א אות י'), דדן מהו להר"ן בקטן, וכתב דלכאורה הרי גם לא תאכילום הוא בכל כזית וכזית, ואם כן עדיף לשחוט בשבת, ודלא כדברי המשנה ברורה.

התורה התירתו

הנה יש לדון ליישב דברי המשנה ברורה, דנימא דכיון שהותר משום פיקוח נפש, ליכא לא תאכילום, ואם כן אתי שפיר, דאם יאכיל לקטן נבילה, לא יעבור על לא תאכילום כלל, ואם כן ודאי דיאכילנו נבילה, ולא ישחוט עבורו בשבת.

ויש לדון בהאי תירוץ מכמה אנפי:

א. עשה דוחה לא תעשה בקטן

הנה דן באחיזר (ח"ג סי' פ"א אות ו') באופן דעשה דוחה לא תעשה, האם יהיה אסור לספות לא תעשה לקטן, כיון דלא תעשה דלא תאכילום איכא, ועשה ליכא לגבי הקטן, [והרי בכל דוכתי היכא דעשה דוחה לא תעשה, אינו היתר גמור, אלא הוה רק דחיה].

ולמשל, האם יהיה אסור להלביש לקטן שלא הגיע לחינוך בגד של ד' כנפות כלאים בציצית, ויהיה המלביש עובר בלא תעשה דלא תאכילום. [אמנם בהגיע לחינוך יש לומר כמו שכתבו התוספות בפסחים (פ"ח א' ד"ה שה) דמשום חינוך מצוה שרי].

ודחה האחיזר, דלא שייך על זה לא תאכילום, כיון שעכ"פ התירתו התורה, הגם שהוא רק מטעם דחיה ובקטן ליכא דחיה. [ועוד עיין שם].

ולסברת האחיזר, היה מקום לדון כהנ"ל, דהכי נמי נימא דכשמותר לקטן משום פיקוח נפש, ליכא לא תאכילום, דהא לא הוה אכילת איסור, אלא אדרבה התירתו התורה לאוכלו, וכהצד השני הנ"ל.

ענינים שונים [א']

בשביל למתק היין אלא גם מחמת עצמן, דבזה השתנה הדין באמצע אכילתו, ומאותה השעה ליכא בו דין טפל.

ג. באמצע רואה

הנה דמי למי שסבר שכל המאכלים המונחים לפניו ברכתם שהכל, ומשום כך התכוון לברך על הכל שהכל, ואחר כך באמצע אכילתו רואה שחלק מהם בורא פרי העץ. בדפשוטו נמי חייל דינא דעל הכל אם בירך שהכל יצא. ואם כן הכי נמי בנידון דידן. [א"ה. אע"פ דבשעה שבירך לא חייל שהשכל מחמת האי דינא דעל הכל אם בירך שהכל יצא, אלא כיון דחשב דבאמת היה שהכל, מכל מקום אחר כך חל מחמת האי דינא דאם בירך שהכל יצא].

ד. נשאר בורא מיני מזונות

הנה כעין זה חזינן שאם סבר לאכול קצת עוגה, ובירך בורא מיני מזונות, ואחר כך נמלך לאכול ממנו כדי קביעות סעודה, שמעכשיו נהפך הברכה להמוציא לחם מן הארץ, מכל מקום אם ימשיך לאכול הכמות שחשב בתחילה, נשאר ברכת בורא מיני מזונות.

[א"ה. היינו דכיון דאם בירך על פת מזונות יצא בדיעבד, אם כן אם כבר בירך מזונות, אע"פ שבשעה שבירך חייל המזונות מחמת דזה היה ברכתו, מכל מקום אחר כך יכול לחול המזונות מחמת הדין דבדיעבד שאם בירך מזונות יצא. ועיין בשער החיון סי' קע"ו ס"ק ב'].

ענינים שונים [ב']

על האילן חפץ של מצוה דרבנן, אטו נפטרנו מספק שמא הדבר אסור, ואטו נימא דחפץ של חולין יהא מותר וחפץ של מצוה יהא אסור. ואם כן הכי נמי דכוותה.

ג. להפסיק ודאי איסור

אך הנה אשכחן דאיבעיא לן בגמרא שבת (קט"ז א') אם מצילין הגליונין של ספר תורה מפני הדליקה ולא איפשטא, ופסקו ברי"ף וברמב"ם לחומרא שלא יציל, והקשה ברי"ף (מ"ג א' בדפי הרי"ף) דאמאי פסקו לחומרא הרי הנידון הוה באיסור דרבנן ונימא ספק דרבנן לקולא. ותירץ הרי"ף בתירוץ השני, דכיון דהוה ספק אמרינן ליה להיות בשב ואל תעשה ולא להציל.

שמעינן מדבריו, דכיון דהאיסור להציל הוה ודאי איסור דרבנן, אלא מסתפקינן אם התירו משום כבוד הספר תורה, בזה אמרינן דמספק אין לעבור על האיסור דרבנן.

אם כן הכי נמי בנידון דידן, נימא דכיון דודאי אסור להפסיק באמצע שמונה עשרה, ומספקא לן אם יש כאן היתר מיוחד לענות קדושה, מספק אסרינן לענות.

אך במקום אחר כתב ברי"ף (ס"ו א' בדפי הרי"ף) לא כך, דכתב לענין ספיקא אם התירו פחות פחות מדי אמות במציאה הבאה לידו, דכיון דהאי איסורא מדרבנן בעלמא, אם כן בספק נקטינן לקולא. חזינן דאע"פ דהאיסור דפחות פחות מדי אמות הוא איסור ודאי, מכל מקום כיון דההיתר דמציאה הוא ספק, אם כן שרינן דספק דרבנן לקולא.

ענינים שונים [ג']

מצטרפא לאבידה. וצריך תלמוד.

אלא דיש לעיין אם יש חיוב השבת אבידה למי שנפשו מרה עליו ואפשר לשובב את נפשו, וכמו דחזינן (בבא קמא פ"א ב') בתועה בכרמים דילפינן חיוב השבת גופו מקרא ד"והשבותיו". ואם כן אם העני יהא כך, נימא דיש להחזיר דוקא אבידת העני.

אך יש לומר דהיינו רק מצד חסד ולא מצד מצוות השבת אבידה.

ברכת הטפל לפני העיקר

יש לשאול באדם שאוכל טפל לפני העיקר, כגון שרוצה לשתות יין, ולפני השתייה אוכל גוגדניות (דובדבנים) כדי למתק היין, ודינו לברך על הגוגדניות שהכל, אלא באמצע אכילת הגוגדניות נמלך שלא לשתות היין, אם כן עכשיו ברכת הגוגדניות הם בורא פרי העץ. מעתה יש לדון האם ברכת שהכל עדיין פוטר.

[הנה דינו לברך על הגוגדניות שהכל, דאע"פ דברכת הגוגדניות הם בורא פרי העץ, מכל מקום איתא ברמ"א (סי' ר"י"ב ס' א') בשם תרומת הדשן, שאם מקדים לאכול הטפל לפני שאוכל העיקר, מברך על הטפל תחילה, ואינו מברך עליו רק שהכל, דכיון שהוא טפל הרי הוא יורד מברכתו הראויה לו].

א. צדדי הספק

צדדי הספק, מי אמרינן דעכשיו צריך לברך על שאר הגוגדניות בורא פרי העץ, דהרי כיון דעכשיו אינו טפל אם כן ברכתו העץ, או דילמא ברכת שהכל עדיין פוטר, דהרי על הכל אם בירך שהכל יצא.

ב. נמלך לאכול הפטל מחמת עצמו

הנה ניידון זה יהא גם באופן שעדיין רוצה לשתות היין, אבל באמצע אכילת הגוגדניות החליט שעכשיו רוצה לאכול הגוגדניות לא רק

קדושה באמצע תפילת הלחש

הנה מי שנמצא באמצע תפילה בלחש, ואמר ברוך אתה ה' מחיה המתים, והגיע השליח ציבור לקדושה, עונה על קדושה.

ויש לעיין מהו במסופק אם התחיל אתה חונן, דבשלמא אם ודאי התחיל לא יוכל לענות, אלא הנידון מהו בספק.

[הנה זה לדעת דרך אמונה, דכל שלא התחיל אתה חונן, אכתי יכול לענות על קדושה, אמנם דעת רבנן בתראי דכל שאמר ברוך אתה ה' של הקל הקדוש לא יענה, ועכ"פ לשיטתם הנידון במסופק אם אמר ברוך אתה ה' של הקל הקדוש].

א. צדדי הספק

צדדי הספק, מי אמרינן שאין לענות על קדושה, כיון דהוה ספק אם דינו לענות על קדושה וספיקו לקולא.

או דילמא חייב לענות קדושה, שהרי חיוב קדושה לפניו, והאיסור לענות באמצע שמונה עשרה הוא רק מדרבנן, ולענין האי איסור דרבנן יש לומר ספיקא דרבנן לקולא. וכן נראה לעני"ד.

כעין זה יש לדון באופן שיכול לענות אמן רק בבין הפרקים, ומסופק אם עומד בבין הפרקים, האם יענה אמן, ולהנ"ל הכי נמי מהאי טעמא יענה אמן.

ב. ספק אילן גבוה ג' טפחים

דוגמא לזה, במסופק באילן אם גבוה ג' טפחים, אסור להשתמש בו בשבת, ומספק יש להקל היכא דלא הוה דבר שיש לו מתירין, ואם יש

אבידה לעני ואבידה לעשיר

הנה אם יש לפניו שתי אבידות, ויכול להחזיר רק אחת, יחזיר איזה שירצה. ואם אחת יקרה יותר, יחזיר היקרה.

הנה אם היקרה שייכת לעשיר והזולה לעני, לכאורה עדיין יחזיר היקרה.

[ואם ההבדל ביניהם רק פחות משוה פרוטה, יש לומר דמכל מקום

זאת למודעי הדברים אינם תמיד בלשונו של רבינו זצ"ל, מפאת שלפעמים דרכו היתה לכתוב בקצרה, ולתועלת המעיינים היה מן הצורך להוסיף תיבות קישור והסבר. הרבה פעמים האריך רבינו בכמה דרכים ואופנים באותו ענין, ולפעמים עשר ידות על הנדפס כאן, ע"כ במקום שהאריך העתקנו רק חלק מהדברים.

לקבל הגליון ולהערות L5703949@gmail.com

לעילוי נשמת
האברך הרה"ח
ר' יחיאל יהושע זצ"ל
בן יבלחמ"א יוסף דוד הי"ו
נלב"ע י"ג אב תשפ"ב
תנצב"ה

ברכת מזל טוב
למשפחת ניישטאט החשובה (מאלעד)
לרגל השמחה הגדולה בנישואי הבן
החתן החשוב כמר מורדכי נ"י
מבחיירי ישיבת מחנובקה בלז
יהי רצון שיהא קשר של קיימא ובנין עד עד, ויזכו לבנות בית נאמן
בישראל לשם ולתפארת, ורק נחת אושר ושמחה וברכה יהיו מנת חלקם